Monitor Gemeenschapseconomie

Met deze monitor is de gemeenschapseconomie voor het eerst in beeld

De Levende Stad

Amsterdam kent een grote beweging van bewoners-collectieven en -organisaties; tussen markt en overheid in ontfermen ze zich over allerlei voorzieningen en maatschappelijke vraagstukken. Ze beheren en organiseren bijvoorbeeld lokale voedselproductie, zorgnetwerken, energiegemeenschappen, kasmoni's, stadsdorpen, wonen en deelmobiliteit. Deze **Monitor Gemeenschapseconomie** brengt voor het eerst de omvang en reikwijdte van die beweging in beeld.

Deze gemeenschapseconomie is een belangrijke partner en factor in de transitie om de stad eerlijker, duurzamer en socialer te maken. Omdat kennis en gegevens nog vaak verspreid en versnipperd zijn, is de monitor ontwikkeld: een instrument om de Amsterdamse gemeenschapseconomie zichtbaar te maken en te versterken. Gebaseerd op een gedeelde, systematische en herhaalbare methodiek – in samenwerking met afdeling Onderzoek en Statistiek, wetenschappers en gemeenschappen.

Een levende stad zonder initiatieven van, met en door de bewoners is ondenkbaar – ze zorgen dat de stad werkt waar systemen soms haperen. En in plaats van concurrentie en competitie gaat het om samenwerking, participatie en lokale democratie. De initiatieven voegen waarde toe – die zit niet alleen in geld, maar ook in tijd, aandacht, welzijn, wederkerigheid, vertrouwen en sociale samenhang. Zo zijn AmsterDOENers zowel een democratische als economische kracht.

Deze monitor maakt de gemeenschapseconomie zichtbaar, helpt om gemeenschappen verder te groeien en hun betekenis voor de stad te versterken. **Ook is de monitor een uitnodiging** om beleid te ontwikkelen dat ruimte geeft aan die gemeenschapseconomie.

De monitor heeft 1245 initiatieven en organisaties in de Gemeenschapseconomie geïdentificeerd en geteld.

Dit zijn formele 'bovengrondse' initiatieven, het werkelijke aantal ligt een stuk hoger - want honderden initiatieven en organisaties zijn informeel, of niet goed 'scrapebaar' uit internetbronnen.

Ook of juist zij vormen het sociale systeem en de veerkracht van de stad. Denk aan informele spaarkringen, vrijwillige en ruildiensten, AA-meetings, informele zorg, gevestigde woon- en cultuurprojecten waar 'aan de buitenkant' niets zichtbaar is, vuilprikgroepen, taalmaatjes ...

Waar hebben we het over?

De gemeenschapseconomie van Amsterdam (in ’t kort)

Wanneer het gaat over initiatieven en organisaties die werken aan de transitie naar een eerlijkere, socialere en duurzamere stad, duikt de term gemeenschapseconomie steeds vaker op. De gemeenschapseconomie is het bredere economisch model waarin voorzieningen lokaal, waardegedreven, democratisch en collectief worden georganiseerd. Waardecreatie is daarbij primair gericht op lokale en maatschappelijke meerwaarde: we meten het succes van de economie niet meer aan de hand van het bruto nationaal product (bnp) en financieel rendement maar aan de hand van ons welzijn en de brede welvaart. Het gaat om allerlei vormen: van buurtprojecten met vrijwilligers die doorgroeien naar een coöperatie, tot collectieven die samen voorzieningen beheren. Commons (de lokale gemeenschappen die samen die voorzieningen organiseren) vormen daarin belangrijke bouwstenen.

Definitie

Nationaal en internationaal is er al veel theorie ontwikkeld rondom de gemeenschapseconomie. Sinds december 2024 bestaat er een breed gedragen werkdefinitie van de term gemeenschapseconomie, bruikbaar voor deze monitor. Gepubliceerd op Wikipedia, ‘s werelds bekendste kenniscommons. Gebaseerd op Commons Network en de Rotterdamlezing van Tine de Moor, hoogleraar Social Enterprise and Institutions for Collective Action aan de Rotterdam School of Management. Met feedback en bijdragen van wetenschappers, ambtenaren, (vertegenwoordigers van) Amsterdamse gemeenschappen, MeentCoop, Hogeschool van Amsterdam, Waag Futurelab, Marleen Stikker, Drift, Christian Iaione, Aspha Bijnaar en workshopdeelnemers op de Dag van de Gemeenschapseconomie.

Uit Wikipedia, de vrije encyclopedie

De gemeenschapseconomie is een economie die de gemeenschap dient en zich in de eerste plaats richt op het behoud en/of toevoegen van waarde aan de omgeving, participatieve, democratische besluitvorming en gedeeld eigenaarschap. [1] Het is een economisch model waarin we het succes van de economie niet langer meten aan de hand van het bruto nationaal product maar aan de hand van ons welzijn en de brede welvaart.

De gemeenschapseconomie is gebaseerd op principes als lokaal geworteldheid, samenwerking en regeneratie en gaat uit van onze onderlinge afhankelijkheid.

Het jaagt een economie aan die niet extractief is, maar juist waarde toevoegt aan het bredere ecosysteem waar het deel van is en waar de mens wordt gezien als coöperatief, zorgzaam en sociaal, in plaats van competitief, calculerend en individualistisch.

Hoe werkt de gemeenschapseconomie in de praktijk?

In een gemeenschapseconomie staat de gemeenschap centraal en verschuiven we controle en eigenaarschap van grote bedrijven naar gemeenschappen.

Hier zijn enkele kernpunten van de gemeenschapseconomie:[2]

Collectief eigendom: Gemeenschappen of coöperaties hebben de eigendom en beheer van productie- en distributieprocessen.

Democratische besluitvorming: Beslissingen worden gemaakt op basis van consensus en participatie van alle leden, in plaats van door een enkele leider of bestuur.

Maatschappelijke waarde: Het doel is om niet alleen economische waarde te creëren, maar ook sociale en ecologische waarde voor de gemeenschap.

Duurzaamheid: Omdat gemeenschapseconomie initiatieven lokaal verankerd zijn, zijn ze vaker gericht op de lange termijn. Veel gemeenschapseconomie initiatieven richten zich op duurzame praktijken en het verminderen van de ecologische voetafdruk.

Lokaal verankerd: Gemeenschapseconomie voorkomt dat waarde uit de lokale omgeving stroomt, maar behoudt de waarde binnen de gemeenschap.

Een voorbeeld van een gemeenschapseconomie-initiatief is een energiecoöperatie, waarin bewoners samenwerken om duurzame energie op te wekken en te delen. Andere voorbeelden zijn wooncoöperaties, waarin bewoners samen een woningproject realiseren, en zorgcoöperaties, waarin gezondheidsdiensten worden aangeboden door en voor de gemeenschap.

Manieren van denken over de economie

Er zijn verschillende manieren van denken over de transitie naar een meer duurzame en rechtvaardige economie, in verschillende termen. De Verenigde Naties, OECD en ILO gebruiken de term social and solidarity economy, de EU heeft het over de social economy en in Nederland hebben we het over de gemeenschapseconomie. De termen overlappen maar zijn niet altijd hetzelfde. Voor de Amsterdamse gemeenschapseconomie zijn onderstaande begrippen bruikbaar – de monitor maakt het aantal praktijkvormen zichtbaar.

Zienswijze

De Donut, Degrowth, Post-growth en Brede Welvaart staan voor een bepaalde visie, als een **kompas.**

Community Wealth Building en democratische economie zijn **strategieën** en methoden binnen de gemeenschapseconomie.

Commons, coöperaties, collectieven, lokale munten zijn de **praktijkvormen**.

Een vraag voor de komende jaren

De monitor heeft 1245 initiatieven en organisaties in de gemeenschapseconomie geïdentificeerd en geteld. Dit zijn formele 'bovengrondse' initiatieven, daarnaast zijn er honderden informele initiatieven en organisaties niet vindbaar in internetbronnen. Een vraag voor de komende jaren is dan: bouwen we aan één brede economie waarin alle actoren vanzelf hun plek vinden, of erkennen we dat sommige vormen – zoals commons – aparte aandacht en stimulering nodig hebben om tot hun recht te komen en te groeien als beweging?

Publiek-collectieve samenwerking & AmsterDOEN

Publieke en collectieve samenwerking met gemeenschappen en collectieven in de stad versterkt de gemeenschapseconomie. Het Actieprogramma AmsterDOEN richt zich op het ontwikkelen van integraal beleid en instrumenten voor die samenwerking. Binnen het programma zijn drie actielijnen geformuleerd:

- **actielijn 1:** helpende juridische en financiële instrumenten ontwikkelen
- **actielijn 2:** het ecosysteem voor AmsterDOENers versterken
- **actielijn 3:** het narratief (over publiek-collectieve samenwerkingen) versterken.

De Monitor Gemeenschapseconomie sluit aan bij actielijn 2. In samenwerking met de afdeling Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam heeft AmsterDOEN deze monitor ontwikkeld.

Wat hebben we gemeten & hoe?

De Methodiek van de Monitor

Om het onderzoek te kunnen herhalen, heeft AmsterDOEN een aantal randvoorwaarden opgesteld:

- Herhaalbare meting: trends en ontwikkelingen kunnen betrouwbaar worden geanalyseerd
- Duidelijke afbakening: wat wordt precies gemeten?
- Betrouwbare databronnen: consistente en controleerbare gegevensbronnen
- Relevante indicatoren opleveren: meetindicatoren moeten goed aansluiten bij de doelen van het onderzoek.
- Heldere methodologie: de meetmethode is transparant en voorkomt interpretatieverschillen bij herhaalde metingen

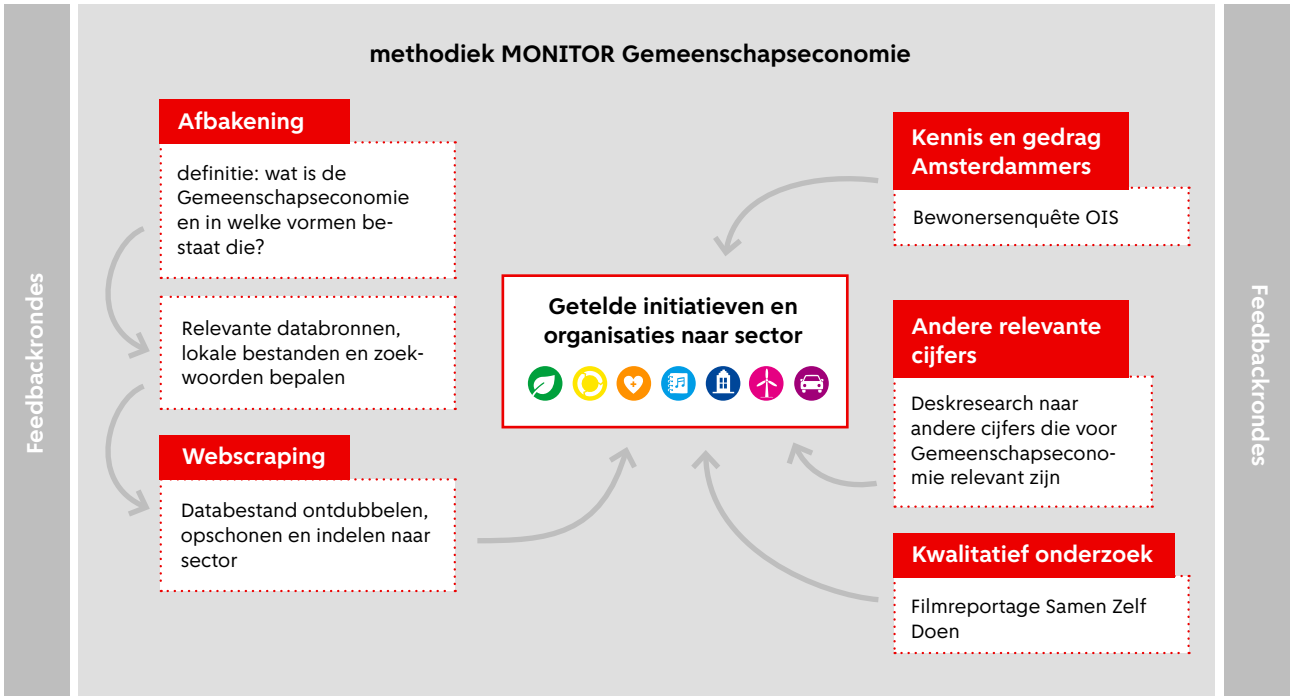

sector	in de buurt/ het stadsdeel	in de stad
Wonen en Grond	Buurttuinen, groen beheer coöperaties, wooncoöperaties	Community land trusts
Energie en Milieu	Energiecoöperaties en energie gemeenschappen	Stadsbrede energiecoöperaties
Mobiliteit	Gedeelde vervoer-initiatieven	Gemeentebrede deelmobiliteit
Zorg en Solidariteit	Lokale zorgcollectieven, Ouderparticipatiecrèches, Lokale munten	Solidair stadsfonds, Zorgfondsen, broodfondsen, informele roterende spaarkringen (kasmoni's/gün /nouba)
Cultuur en Onderwijs	Buurtcoöperaties	Stadsbrede coöperatieve kunstprojecten, peer-to-peer leerplatformen
Circulaire Economie	Repaircafés, tweedehandswinkels, kledingruil	Circulaire werkplaatsen, Maakplaatsen
Voedsel en Landbouw	Buurtmoestuinen, voedsel(verspilling) initiatieven	Stadslandbouw, voedselbanken

Afbakening

De monitor is uitgegaan van de breed gedragen werkdefinitie en de indeling in sectoren waarin initiatieven actief zijn (typologie, zie Wikipedia).

Dataverzameling

De Amsterdamse initiatieven en organisaties door de gemeenschap die online vindbaar zijn, zijn verzameld via centrale, door de onderzoekers geïdentificeerde databronnen. Via webscraping zijn er 1245 verzameld, en deze omvatten onder meer formele stichtingen, verenigingen en coöperaties, en samenwerkingsverbanden die niet in de Kamer van Koophandel geregistreerd zijn. Met webscraping verzamelen we op een geautomatiseerde manier informatie van webpagina's en laten die geautomatiseerd in een database zetten.

Andere bronnen

De enquête Gemeenschapseconomie door Onderzoek en Statistiek in 2025 over bekendheid met en gebruik van initiatieven.

De filmreportage Samen Zelf Doen die ook de 'onzichtbare' Amsterdammers in beeld brengt die actief zijn in de gemeenschapseconomie.

Feedbackrondes op verschillende momenten met beleidsambtenaren, wetenschappers, deskundigen en (vertegenwoordigers van) Amsterdamse collectieven.

Hoe groot is de gemeenschapseconomie?

De Cijfers

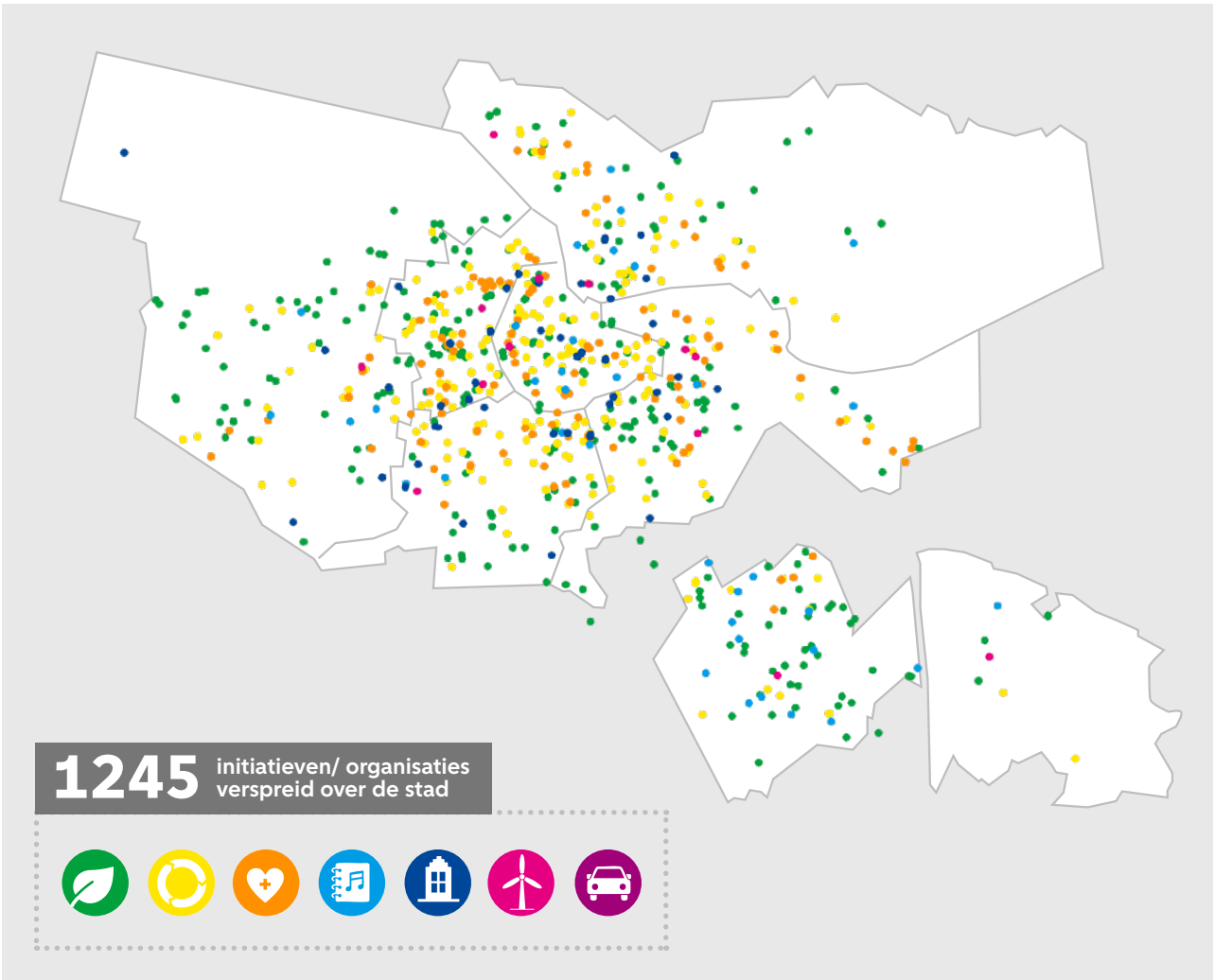

Aantallen per sector 2025

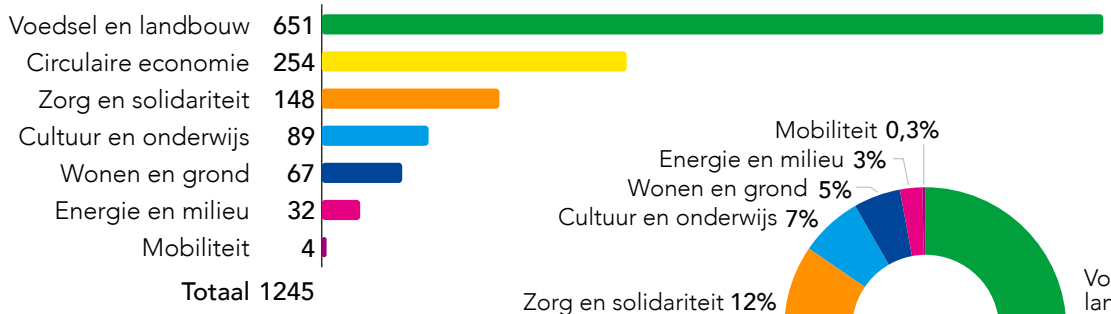

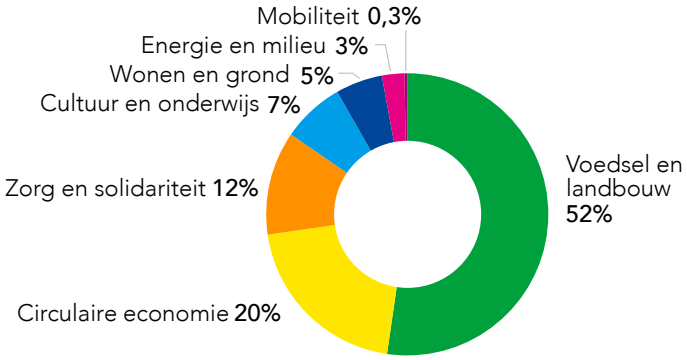

Voedsel en landbouw

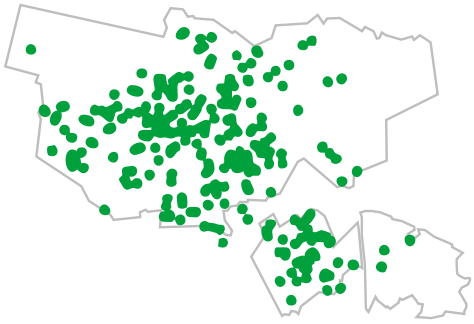

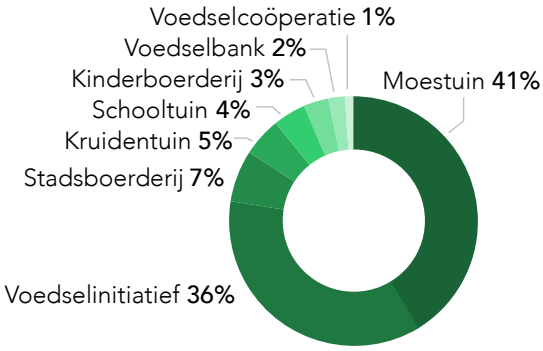

Circulaire economie

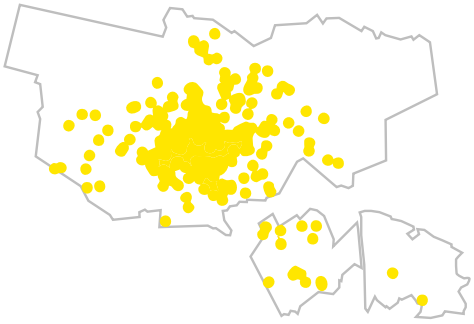

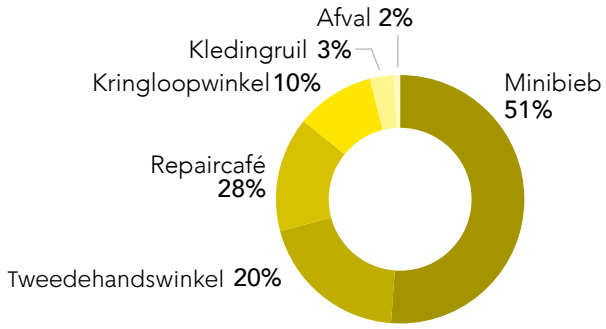

Zorg en solidariteit

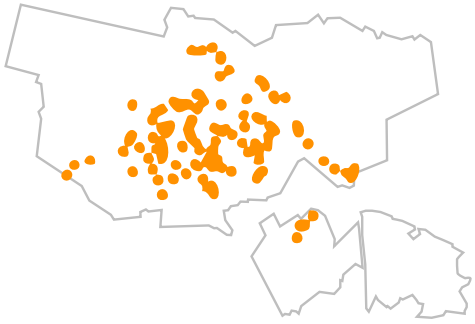

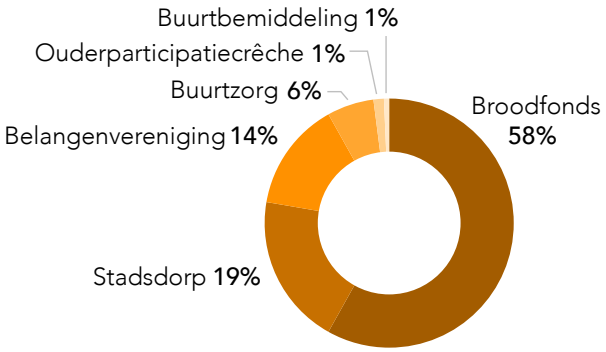

Onderwijs en cultuur

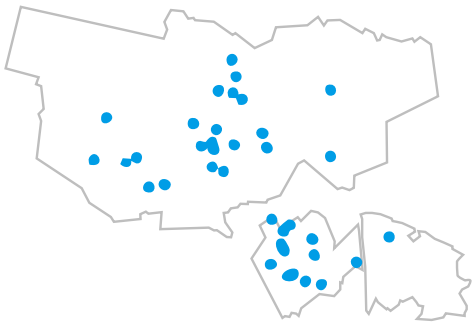

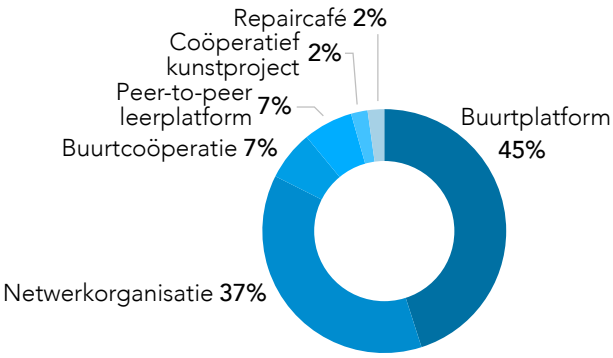

wonen en grond

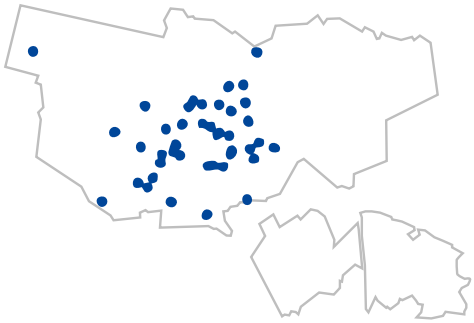

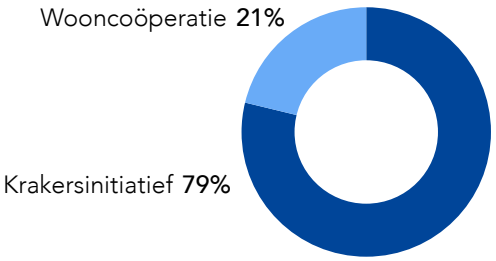

Energie en millieu

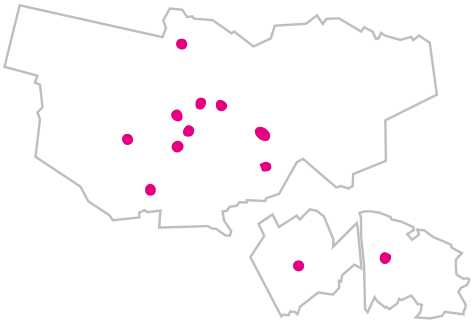

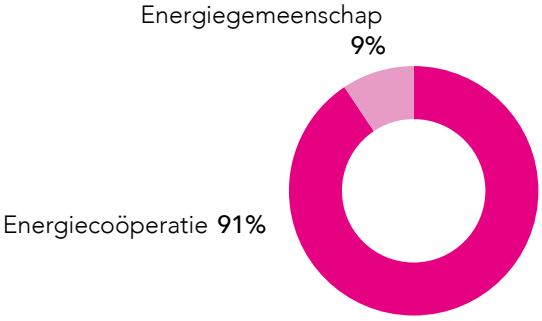

Bekendheid met vormen van gemeenschapseconomie

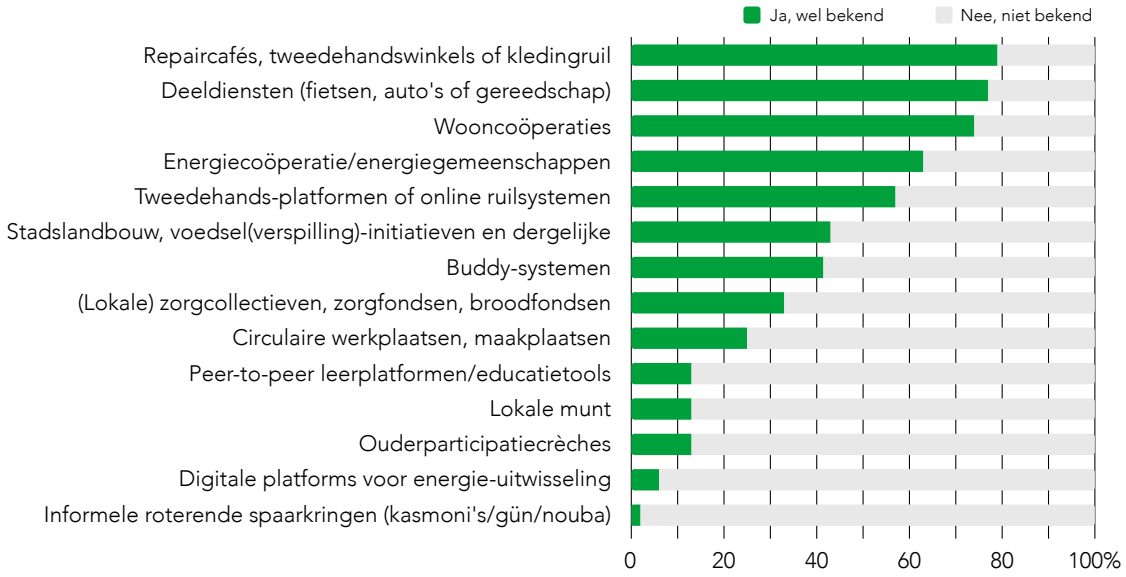

Gebruik van gemeenschapseconomie initiatieven

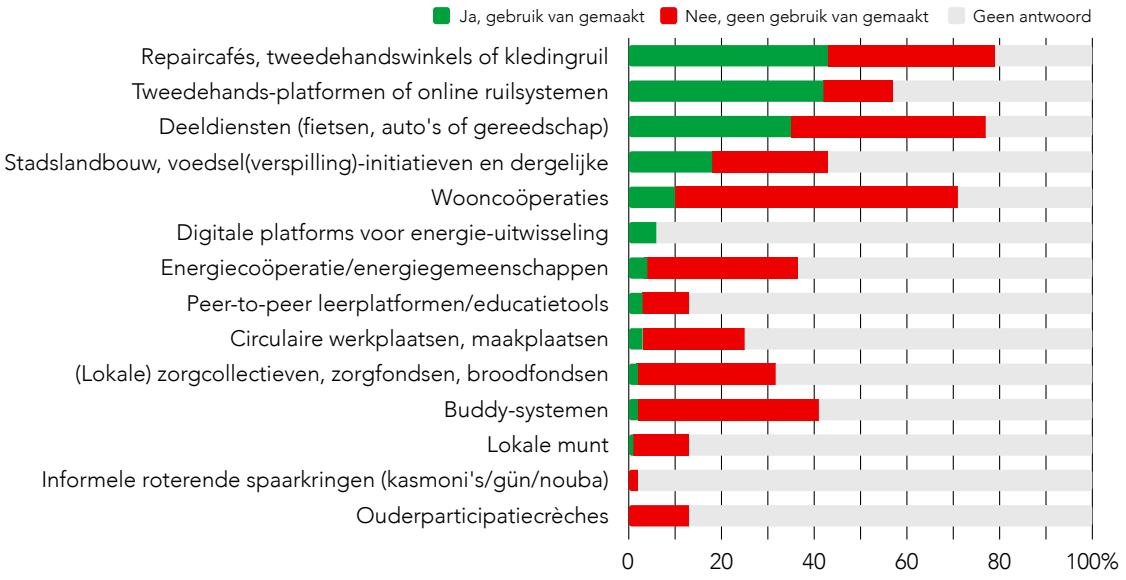

De uitkomsten van recent bewonersonderzoek naar de gemeenschapseconomie over bekendheid met en gebruik van initiatieven, door Onderzoek en Statistiek door O&S in 2025.

1 op de 3 Amsterdammers doet aan vrijwilligerswerk

1 op de 10 sportorganisaties is een vereniging

Er is 811.529 m2 aan vrije ruimte (volgens de functiekaart van maps.amsterdam). De functies vallen uitsluitend onder 'ontspanning en vermaak' en 'maatschappelijk bijeenkomst'. Die vrije ruimte is niet alleen grond, ook oppervlakte in de hoogte, zoals meerdere verdiepingen van een gebouw.

Er is ruim **3000 hectare aan volkstuinparken**. In totaal gaat het om ongeveer 6000 volkstuinen van gemiddeld 300 m2 per tuin, op 43 verschillende parken.

Context, meten & waarderen

De Impact

De cijfers en percentages geven inzicht in de gemeenschapseconomie. Maar de precieze impact van de gemeenschapseconomie en de sociale en duurzame initiatieven weergeven, is complex. **Twee voorbeelden om context te geven: voedsel en circulaire economie.**

1. Voedsel: aanjager van verandering of voorbeeld voor toekomstig onderzoek?

In ons onderzoek zijn 651 van alle initiatieven (bijna de helft!) een vorm van voedselcommons: van buurtmoestuinen tot coöperatieve keukens. Voedsel blijkt een echte aanjager van de gemeenschapseconomie: het is laagdrempelig, verbindt en raakt direct aan gezondheid, identiteit en bestaanszekerheid.

Niet alleen in Amsterdam heeft voedsel zo'n zichtbare rol binnen de gemeenschapseconomie, het past ook bij wat we in internationale literatuur zien, en in steden als Gent, Bologna en Barcelona. Voedsel is een stevige pijler van de commons, maar de vraag is: hoe uitzonderlijk is het hoge aantal Amsterdamse voedselinitiatieven? Amsterdam is vrij uniek in de manier waarop we deze initiatieven voor het eerst systematisch onderzoeken. Grote commons-studies uit andere steden beschrijven vooral voorbeelden en governance-modellen, maar geven geen sectorcijfers.

Er bestaat dus nog geen goede benchmark om ons hoge aandeel voedselinitiatieven één-op-één mee te vergelijken. Wat we wel weten is dat er O&S eerder een uitgebreid onderzoek heeft gedaan naar het aantal voedselinitiatieven in de stad. In het vervolg kan dit ook voor andere sectoren een beter beeld geven.

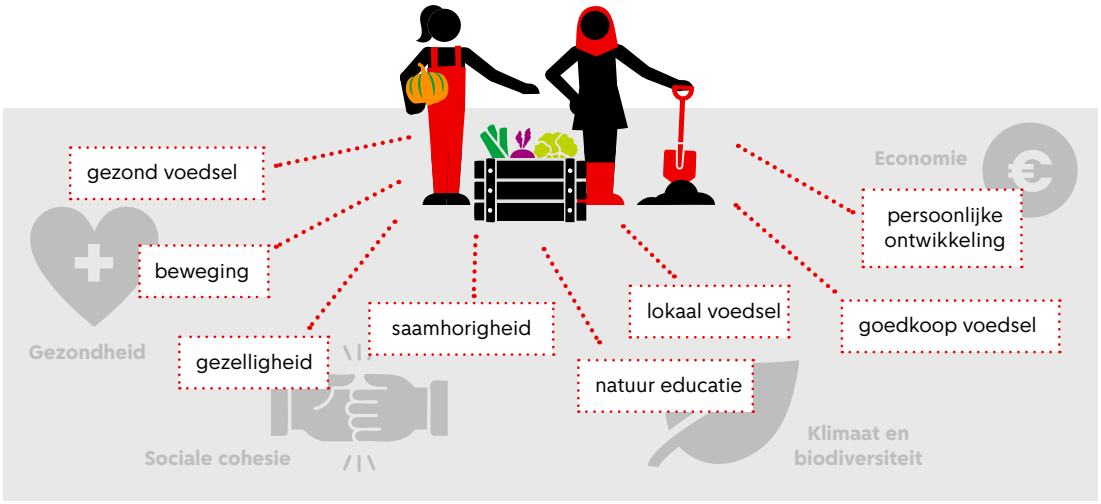

2. Circulaire economie: van ruiltas tot scale-up en waarom dat ertoe doet

De webscrape voor circulaire economie leverde een bont palet op: van kledingruiltassen in buurten en repaircafés tot professionele spelers en commerciële locaties met een circulaire propositie. Die variatie is geen fout, maar juist een signaal: initiatieven, commons, sociale ondernemingen marktpartijen, not-for-profit en profit lijken door elkaar heen te lopen. Dit laat zien dat de gemeenschapseconomie geen afgerasterd veld is, maar een breed spectrum: van heel informeel en gemeenschapsgedragen tot meer ondernemend. Voor beleid is dat interessant: transities zijn niet exclusief voor bedrijven, overheden of initiatieven. Tegelijkertijd is de gemeenschapskant lastig zichtbaar te maken en kan deze makkelijk overschaduwd raken door sterkere of professionelere spelers. Gedeeld beheer, collectieve waardecreatie en democratische besluitvorming zijn kwetsbaar. Juist daarom kan aandacht voor de gemeenschapseconomie een toegevoegde waarde hebben, zodat Amsterdammers kunnen blijven bijdragen aan een sociale en rechtvaardige stad.

De volgende stap: meten & waarderen

Met de monitor is voor het eerst de omvang en status van de Amsterdamse gemeenschapseconomie in beeld. Een volgende stap is de impact ervan inzichtelijk maken. En vervolgens: hoe vertalen we die inzichten naar de praktijk? Nu zal geen enkel bestaand waarderingsmodel álle dimensies van de gemeenschapseconomie vangen. Omdat het vaak gaat om relationele, meervoudige en plaatsgebonden waarde, ligt het gebruik van een combinatie van methoden voor de hand. Daarbij hebben we de methode van 'het goede gesprek' nog niet expliciet benoemd, een methode die initiatieven zelf het meest waarderen.

Manieren van meten

In de gemeenschapseconomie meten we het succes van de economie aan de hand van ons welzijn en de brede welvaart. Dat is anders dan de klassieke visie op de economie met economische groei en bruto nationaal product. De impact van de gemeenschapseconomie is vaak immaterieel of is moeilijk in euro's te vangen, zoals bestaanszekerheid, gezondheid, eigenaarschap of sociale samenhang. Inmiddels zijn er verschillende benaderingen die bruikbare informatie opleveren.

Benadering

Met **het DIN-model** zijn doelen, inspanningen (of indicatoren) en normen (of netwerk) te verbinden in een consistent sturings- en verantwoordingsmodel. Het meet niet automatisch maatschappelijke waarde of persoonlijke impact van initiatieven.

De **Theory of Change** helpt om de logica van een initiatief inzichtelijk te maken: van activiteiten naar outputs, uitkomsten en bredere impact, inclusief de aannames eronder. Het is meer een hulpmiddel voor planning en leren.

Het SROI-model (Social Return on Investment) probeert maatschappelijke effecten in geld uit te drukken en verbindt deze aan gedane investeringen. Een concreet model voor verantwoording richting financiers – wel kan het waarde reduceren tot wat financieel vertaalbaar is.

De MKBA (Maatschappelijke Kosten-Batenanalyse) brengt directe financiële effecten – zoals investeringen en opbrengsten – in kaart en maatschappelijke effecten zoals reistijdwinst, milieuschade of gezondheidswinst. De beperkingen: immateriële waarden zoals vertrouwen, eigenaarschap of democratische vernieuwing laten zich lastig in geld uitdrukken.

Brede Welvaart- en SDG-indicatoren van het CBS bieden een kwantitatief kader om sociale, ecologische en economische dimensies in beeld te brengen. De gemeente Amsterdam heeft het OIS-dashboard Monitor Brede Welvaart ontwikkeld: het vertaalt een abstract concept als brede welvaart naar bruikbare, toegankelijke informatie voor bestuurders, onderzoekers en inwoners.

De Social Handprint van MAEX maakt zichtbaar hoe een organisatie of initiatief bijdraagt aan de Sustainable Development Goals. Het geeft kwalitatieve duiding en drukt de impact (deels) in geld uit. Enkele beperkingen: immateriële waarden zoals vertrouwen, eigenaarschap of democratische vernieuwing blijven onderbelicht.

True Pricing berekent de werkelijke kosten van producten en diensten, inclusief milieu-impact en sociale kosten in de keten, bovenop de prijs in de winkel. Het wordt vooral toegepast in voedsel- en textielsector.

Community Economy Returns, specifiek voor commons en gemeenschapsinitiatieven, kijkt naar directe opbrengsten en naar de waarde van vrijwillige arbeid, capaciteitsopbouw en bespaarde maatschappelijke kosten. De methode is gebruikt als casus in project R-Urban, een initiatief in en rond Parijs dat gemeenschapslandbouw, recycling, ecologische zorg, educatie en sociale infrastructuur combineerde.

Een aanvulling is **de impact van collectieve activiteiten op persoonlijk niveau** (beschreven door Van der Stap, 2024): een methodiek die benadrukt dat deelname aan collectieve initiatieven ook persoonlijke effecten heeft, zoals toegenomen autonomie, sociale verbondenheid en gevoel van betekenis.

Recent heeft Amsterdam **het Meerwaarden Kompas** ontwikkeld, vooral om de sociale waarde van circulaire bewonersinitiatieven te belichten. Het kompas maakt de effecten zichtbaar in cijfers en verhalen – en helpt zo erkenning van die initiatieven te vergroten en samenwerking met de gemeente te versterken. De methode is nog in een beginfase en wordt de komende jaren verder ontwikkeld.

© Een uitgave van AmsterDOEN, november 2025

Vanuit het Actieprogramma AmsterDOEN heeft onderzoeker Anita van der Stap in samenwerking met Onderzoek en Statistiek van de gemeente Amsterdam (OIS) deze Monitor Gemeenschapseconomie ontwikkeld.

Meer materiaal over de Amsterdamse gemeenschapseconomie is te vinden op openresearch.